

O STATUETĂ DE BRONZ A LUI MERCURIUS DIN PATRIMONIUL MUZEULUI JUDEȚEAN DE ISTORIE ȘI ARTĂ - ZALĂU

DUMITRU TAMBA

Subiectul articolului de față este o statueta de bronz, de epocă romană, ce-l reprezintă pe zeul Mercurius. Piesa provine din patrimoniul Muzeului Județean de Istorie și Artă - Zalău și este înregistrată sub numărul de inventar, creșterea colecțiilor, 2256/1988. Statueta a fost descoperită în anul 1988 cu ocazia unor săpături de salvare efectuate în municipiul Zalău, str. Republicii (actuală Corneliu Coposu), nr. 21, în secțiunea S.3, metri m. 9/0,6; la adâncimea de 1,50 m. (Cercetările arheologice au fost coordonate de muzeograf Eva Lako și Dan Tamba).

Statueta are înălțimea de 10,6 cm. și se încadrează sub aspectul realizării sale tehnice în categoria bronzurilor figurate turnate plin, des întâlnite atât în provinciile dacice (Bărbulescu, 1985, p. 72-76; Cociș, 1994, p. 129-131) cât și în Imperiu (Fleischer, 1967; Zadoks, 1984, pl.1/1,2; Boube, 1969, p.197, nr. 205, pl. 140; Faider, 1952, p. 166, fig.6). Starea de conservare este bună, cu toate că piesa este în stare fragmentară, laba piciorului drept, precum și gamba și laba piciorului stâng lipsesc. Fracturarea se pare că a avut loc încă în antichitate. Piesa păstrează pe întreaga sa suprafață patina verzuie specifică bronzurilor antice, ea a trecut prin procedurile și tehnicile de curățire și conservare în laboratorul de restaurare și conservare a Muzeului Județean de Istorie și Artă - Zalău.

Zeul este reprezentat seminud (fig.1 și 2), pe umărul drept are prinsă *hlamida* ce-i acoperă parțial, în faldurile sale, jumătatea stângă a bustului și a spatelui, precum și brațul stâng, până în zona cotului, care este învelită, prin răsucire de două ori, de colțul *hlamidei*. Brațul drept este ușor ridicat lateral și este puțin flectat din cot. În mâna dreaptă se găsește *masupium*-ul. Musculatura brațului drept, care este în întregime dezvelit este evidențiată prin redarea mai accentuată a grupelor de mușchi contractați ai bicepsului, în poziția surprinsă de ținerea *marsupium*-ului. În mâna stângă, ușor rezemat pe antebraț, care este și el puțin flectat, se găsește *caduceul*. Datorită poziției în care divinitatea a fost surprinsă centrul de greutate a statuetei cade pe piciorul drept, care este întins. Poziția duce la o arcuire a șoldului drept și la sugerarea artistică a unei poziții de relaxare a piciorului stâng, care se

pare era flectat din genunchi, gamba fiindu-i astfel trasă puțin în spate. Bănuim doar acest lucru, datorită stării fragmentare a piesei.

Capul este ușor întors și înclinat spre dreapta. Detaliile feței și a capului sunt deosebit de fin și îngrijit redade, artistul acordând acestui aspect o atenție deosebită. Înălțimea feței este de 1,3 cm. Nasul este drept, destul de proeminent, gura mică și delicată, s-a acordat atenție redării arcadelor și a ochilor. Părul este tăiat scurt, artistul a insistat în redarea în detaliu a șuvițelor de păr buclat. Pe cap zeul are o cunună vegetală, lipsindu-i specifica pălărioară - *petasus*. Cunună vegetală realizată, se pare, din frunze de lotus se încheie strâns în zona cefei producând astfel o șențuire în coafura buclată.

Datorită stării fragmentare, extremitățile inferioare ale piesei lipsind, nu putem susține prezența tradiționalelor botine cu aripi, pe care în mod frecvent reprezentările divinității le cunosc.

Cultul zeului Mercurius este atestat în Dacia de 16 inscripții (Bărbulescu, 1985, p. 72-76). Reprezentările figurate ale zeității în provinciile dacice până în prezent au fost de 29 (Bărbulescu, 1985, p. 72-76; Cociș, 1989, p.347-349; Cociș, 1994, p. 129-133; Ferencz, 1995, p. 145-148). Numărul dovezilor în legătură cu practicarea cultului lui Mercurius evidențiază „popularitatea” de care acesta se bucura în spațiul provinciilor dacice. După tipologia reprezentărilor figurate a lui Mercurius, piesa descoperită la Zalău face parte din categoria celor ce se încadrează în tipul II, respectiv a tipului în care zeul este reprezentat seminud (Cociș, 1994, p. 129-131). În cadrul tipului II piesa intră în categoria variantei a II-a (ibidem), cu analogie în piesa descoperită la Sucidava unde coafura divinității este împodobită cu coroană vegetală (frunze de lotus) divinitatea fiind seminudă, în mâna dreapta are *marsupium*-ul și în stânga *caduceul* (Petolescu, 1974, p. 65, 1.).

Execuția reușită a statuetei, proporționalitatea formelor redade, grija avută în realizarea detaliilor, aerul elegant, conferă piesei atributele, calitățile unei mici opere de artă și sugerează în același timp proveniența sa. Cu siguranță aceasta nu este creația unui atelier provincial.

Contextul în care a fost descoperită reprezintă aspectul interesant a problemelor pe care le ridică descoperirea făcută. Politica edilitară dusă înainte de anul 1989 în municipiul Zalău a făcut ca în gvaratul cuprins între străzile Tompa Mihai și 6 Martie, respectiv Str. Republicii și Kossuth (acestea sunt vechile denumiri, în prezent doar str. Kossuth își mai păstrează denumirea) au fost construite câteva blocuri de locuințe. Cu prilejul săpării șanțului destinat realizării canalului termic pentru respectivele construcții, care a secționat proprietatea familiei Revencu, str. Republicii, nr. 21 a fost deranjat un nivel de locuire antic existent în zonă. Cu acel prilej au fost recuperate câteva fragmente ceramice din pastă fină cenușie șampilată (dorim și cu acest prilej să aducem mulțumiri domnului Lakó Péter care ne-a semnalat descoperirea și prin intermediul căruia ne-au parvenit primele piese). Șanțul săpat, după ce a penetrat nivelele de locuire contemporan, modern și medieval al Zalăului de azi, începând cu adâncimea de

1,20 - 1,30 m., atinge, în zonă, un nivel de locuire datat sec. I-III p.Chr. Datarea făcută și atribuirea locuirii surprinse populației de daci liberi ce viețuiau aici, în imediata vecinătate a graniței Imperiului, marcată de culmea Meseșului și atât de aproape de Porolissum, s-a făcut în baza materialului arheologic recuperat cu prilejul celor două campanii de săpături de salvare din anii 1987-1988. Pe lângă piesa ce reprezintă subiectul articolului nostru au mai fost descoperite și alte piese, care toate împreună vor fi publicate monografic într-un viitor apropiat. Ca piese metalice din bronz amintim o cheie a cărei mâner reprezenta un leu în poziție de repaus întins pe burtă. Partea ce acționa sistemul de închidere a fost realizat din fier. O altă piesă de bronz descoperită este, se pare, un fragment de opaiț, partea păstrată reprezintă un deget uman, respectiv degetul mare de la laba piciorului drept. Tot ca piese din bronz menționăm multe fragmente aparținând, de data aceasta, unor statui din bronz de mari dimensiuni. Pe câteva dintre acestea, în urma procesului de curățare, se mai păstrează încă urmele de poleială din aur. Marea majoritate a materialului arheologic recuperat este, însă, reprezentat de fragmente ceramice. În majoritatea lor aparțin categoriei realizate din pastă fină cenușie fără decor și categoriei ceramicii fine cenușii șampilate. Ca forme și ca decor acestea se identifică cu produsele ceramice de la Porolissum, de unde este posibil să provină. Nu excludem, însă, posibilitatea ca acestea să fie produse locale ce imită vasele ceramice și decorul centrului de producție ceramic de la Porolissum. Au fost descoperite și fragmente ceramice din categoria celor de uz comun realizate din pastă cărămizie maronie, grosieră, în compoziția căreia a fost folosit ca degresant mica și nisipul. În marea lor majoritate acestea sunt realizate la mână. În cazul unora sunt vizibile urme de ardere secundară.

Descoperirile făcute în situl identificat în Zalău, str. C. Coposu, nr. 21 evidențiază prezența unei așezări de autohtoni daci în afara granițelor Imperiului, în imediata vecinătate a sa, în zona așa-numitului „spațiu tampon” din fața *limes*-ului meseșan. Descoperirile făcute scot în evidență influența asupra elementului autohton dac, sub aspectul culturii materiale, pe care Imperiul Roman a exercitat-o. Puternicul centru de iradiere a culturii și civilizației romane de la Porolissum și-a exercitat influența și asupra spațiilor și asupra a celor ce le populau din afara frontariilor provinciei. Aflându-se în imediata vecinătate a Porolissum-ului, capitală a unei provincii romane și care se găsea în zona de graniță a provinciei și Imperiului, cu o importanță comercială deosebită, conferită în primul rând de locația avută, explică „popularitatea” de care trebuia să se fi bucurat aici Mercurius. Inexplicabil este faptul că până în prezent nu avem multe reprezentări figurate a zeității la Porolissum. Mercurius, protector al comerțului și al drumurilor, trebuia să se regăsească în contextul unei comunități de graniță cu ample și diverse preocupări în domeniul comerțului care reprezenta o activitate principală a sa. Existența Porții Messesina, ca unică trecătoare în zonă, ce făcea posibilă legătura între spațiul transilvan și cel panonic, precum și prezența importantului drum al sării, ce permitea tranzitarea trecătorii între cele două spații, justifică și

argumentează prezența reprezentărilor figurate a zeului Mercur în “sectorul Porolissum”. Putem denumi astfel întreaga zonă din jurul Porolissum-ului atât din interiorul provinciei cât și din afara sa. Prezența lui Mercurius prin reprezentarea sa figurată în afara granițelor Imperiului scoate în evidență influența exercitată de romani și rezultatele acesteia concretizate în fenomenul romanizării prin impunerea unor elemente nu numai aparținând culturii materiale, ci și de ce nu și a celei spirituale. Statueta descoperită la Zalău poate evidenția acest aspect ce nu trebuie ignorat.

PRESCURTĂRI BIBLIOGRAFICE

Bărbulescu, 1985	M. Bărbulescu, Cultele greco-romane în Dacia, Cluj-Napoca, 1985.
Boube, 1969	C. Boube - Picot, Les bronzes antiques du Maroc, Rabat, 1969, p. 197, nr. 205, pl. 140.
Cociș, 1989	S. Cociș, în A.I.I.A, Cluj-Napoca, 29, 1989, p. 347-349.
Cociș, 1994	S.Cociș, Akten der 10 Internationalen Tagung uber Antiken Bronzen, Stuttgart, 1994, 129-133.
Faider, 1952	G. Faider, Feitmans Antiquites Gallo - Romains, in Les antiquites du Musée de Marimont, Bruxelles, 1952, p. 166, fig. 6.
Ferencz, 1995	Iosif Vasile Ferencz, Mercurius de la Grădiștea Muncelului, în Apulum, XXXII, 1995, p. 145-148.
Flscher, 1967	R. Flscher, Die romischen bronzes aus Ostereich, Mainz, 1967.
Petolescu, 1974	C.C.Petolescu și Gheorghe Popa, în Apulum, 12, 1974, p. 615.1.
Zadoks, 1984	A.N. Zadoks și J. Jitta, Bronzes romains figures et appliques et leurs problemes techniques, Szekesfehervar, 1984, pl. 1-1,2.

BRONZE STATUE OF MERCURIUS IN THE PATRIMONY OF THE HISTORY AND ART MUSEUM - ZALĂU

(Summary)

In the 1988 at Zalău town, Sălaj county, has been discovered a little roman statue in bronze. It has a length 10.6 cm and it's relatively well preserved, even if it has marks of coordination. The statue is not a provincial made object dating from 1-2 century A.D.

